

SZEMADÁM GYÖRGY

Magyarok Észak-Oszétiában

2014 áprilisában meghívást kaptam Vlagyikavkazba, amely utamat a MMA támogatta. Ennek az útnak a felejtetetlen benyomásai késztettek arra, hogy – ismét a MMA segítségét kérve – egy újabb utat szervezzek ebbe a hihetetlenül érdekes kaukázusi országba, azzal a céllal, hogy ott filmet forgassunk. Így jutottunk el 2014. augusztus 1–9. között ismét Észak-Oszétiába. A küldöttség többi tagja rajtam kívül Gulyás Gyula filmrendező, a MMA tagja, Tóth Norbert, a Forrás Művészeti Intézet igazgatója, Sárba Katalin, a Forrás Művészeti Galéria vezetője, Sáfrány József filmrendező, operatőr és Dr. Lebovics Viktória tolmács volt.

Arról a kis országról, ahol most másodszor fordultam meg, április előtt bizony nem sokat tudtam, és úgy gondolom, hogy ezzel mások is így lehetnek, ezért előljáróban néhány adattal megkísérlem bemutatni. Észak- és Dél-Oszétia a Nagy-Kaukázus két oldalán fekszik. Északon nagyobb a terület, s a hegyvidékhez termékeny síkságok is tartoznak, míg a Kaukázus fő vonulataitól délre fekvő hegyvidéki rész jóval kisebb. A két terület együtt körülbelül akkora kiterjedésű, mint a mi Bács-Kiskun megyénk. Politikailag meglehetősen bonyolult a helyzet, mert a régió északi része az Orosz Föderációhoz tartozó Észak-Oszétia (Alánia), míg a déli rész csak 1991-ben szakadt el – formálisan – Grúziától, amit Oroszországon kívül csak néhány ország ismert el, így az északi és a déli régiót ma is országhatár választja el egymástól. Észak-Oszétiának körülbelül hétszáz ezer lakosa van, akik hat városban, egy városi jellegű településen és százkét faluban élnek, míg Dél-Oszétia körülbelül százezer főt számlál. A lakosság összetétele 65%-ban oszét, 20,8%-ban orosz, a többi pedig ingus, örmény, kumük és más kisebb nemzetiségekből áll. A korábban Ordzsonikidzének, ma Vlagyikavkaznak (a név jelentése: „urald a Kaukázust”) nevezett, körülbelül háromszázharmincezer lakossal rendelkező főváros a Terek folyó völgyében, az Oroszország és Grúzia közötti stratégiai fontosságú úton, körülbelül nyolcszáz méteres tengerszint feletti magasságban fekszik.

Az oszétok ősei – az alánok – több mint kétezer éve lakják ezt a területet, de történelmük homályba vész, amint azt Georges Dumezil vallás- és mítosz-kutató *A Nártok három nemzedéke* című írásában (in.: Georges Dumezil: *Mítosz és eposz*, Gondolat Kiadó, Bp., 1986) is leszögezi: „Jóllehet az oszétok származása bizonyított, és a grúz krónikák nyomán legközelebbi őseik, az alánok történetéből is ismerünk néhány eseményt, és pontosan meg tudunk határozni néhány adatot, a néprajzkutató és a történész változatlanul nehéz helyzetben van. A görög és latin szerzők a Kr. e. 5. századtól kezdve néhány századon át elég jól tudósítanak a szkíták erkölceiről és hiedelmeiről, de ezután egészen a XIX. század közepéig semmilyen forrással nem rendelkezünk róluk. Némi megszorítással azt kell mondanunk, hogy ezen európai irániak két és fél ezer éves történelmének csak a két végpontját ismerjük. Ilyen körülmények között csoda, hogy annyi »megőrzött régiséget« találtak náluk. De ez a csoda kétségbevonhatatlan: az oszétok az egyik leghagyománytisztelőbb indoeurópai nép.”

VIII. 2.

Délelőtt tizenegy óra volt, amikor gépünk Észak-Oszétia repülőterén landolt. Ott már várt ránk barátunk és kísérőnk, az előző utunkat is koordináló Oleg Baszajev festőművész, aki az Észak-Oszét Állami Egyetem Képzőművészeti tanszékének tanára. Oleg, a tizenkilenc órás utazás és az álmatlanul töltött éjszaka nyomait nyilvánvalóan magán viselő társaságnak nem kegyelmezett, hanem közölte, hogy nem a szállásunkra megyünk, mert a hegyekben már várnak ránk, és ezért sietnünk kell.

Mikrobuszunkkal azonban megálltunk az útba eső Beszlánban, az „angyalok városá”-ban. Az elnevezés arra a temetőre utal, ahol az éppen tíz évvel ezelőtti szörnyű terrortámadás áldozatai – többségében gyermekek – nyugszanak. 2004. szeptember 1-én ugyanis, egy iskola tanévnyitó ünnepségén harminckét terrorista támadt az ott gyülekező gyermekekre, illetve pedagógusokra és szüleikre. A terroristák ezerkétszáz embert ejtettek túszul. A napokig tartó iszonyatos haláltáncról Temina Tuajeva filmrendező-nő készített dokumentumfilmet, amelyben a túlélők elmondták, hogy a bugyira vetkőztetett gyerekek napokon át még inni sem kaptak, így többen a kiszáradás miatt haltak meg, vagy szenvedtek maradandó károsodásokat. A terroristák példátlan kegyetlensége – akik robbanószerkezetekkel rakták tele az iskola

épületét –, a hiszterizálódott külvilág és a nyilvánvalóan elhibázott szabadítási kísérlet után háromszázhetvenkilenc halott maradt a helyszínen. Köztük harminc terrorista, néhány kommandós és sok pedagógus, de az áldozatok túlnyomó többsége gyermek volt.

Az „angyalok városa” előtt monumentális emlékmű áll. Négy, háttal egymáshoz simuló, szinte összeforrott nőalak, mint egy fatörzs, akiknek magasba tartott keze fölött – szinte egy fa ágait képezve – szárnyas gyermekalakok lebegnek. Megállva a több száz egyforma vörösmárvány sírkő előtt, szinte mellbe vágja az embert a látvány, mert minden egyes sírkövön ott látható a sírban nyugvó gyermek arcképe. A sírokon a hozzátartozók ajándékai is megrendítenek: ásványvízzel teli üvegek és színes plüssállatok.

Szinte szentségtörésnek hatott már az is, hogy Sáfrány József – a továbbiakban Safi – filmfelvételt készített a sokkoló látványról. Aztán elővett egy nemzetiszínű szalagot, és megkért, hogy kössem fel a temető kerítésére. Szótlanul, lehajtott fejjel hagytuk ott az „angyalok városát”.

Kissé rozogának tűnő mikrobuszunk az ország egyik nagy, gyorsfolyású folyójának – a Tereknek – oldalvölgyén igyekezett egyre magasabbra, s egy darabig derekasan bírta is a Kaukázus szerpentinjeit, ám ahogy az várható volt, körülbelül ezeröttszáz méteres magasságban feladta a küzdelmet. Márpedig tudtuk, hogy az Alagiri-szorosban lévő Unal, és a Kurtatini-szorosban lévő Fiagdom között, egy csaknem háromezer méteres hegycsúcs alatt várnak ránk a 8. Nemzetközi Kortárs Művészeti szimpozion záró ünnepségének résztvevői.

Oleg telefonálgatni kezdett, s félórányi várakozás után megjelent két terepjáró, és némi késéssel ugyan, de megérkeztünk vendéglátóinkhoz, akik terített asztaloknál vártak, s tiszteletünkre többen beszédet mondtak. Ott volt köztük a térség egyik legbefolyásosabb embere, Észak-Oszétia korábbi miniszterelnöke, Nyikolaj Alexandrovics Hlincov, aki most az északkaukázusi térségben a kultúrát támogató Art Kaukázus elnöke, rajta kívül pedig ott volt még Leonyid Baszhanov, a moszkvai Állami Kortárs Művészeti Központ művészeti igazgatója, Galina Tebijeva, ugyanezen intézmény észak-kaukázusi részlegének igazgatója és az orosz Kulturális Minisztérium több képviselője is.

Vendéglátóink azt is elmondták, hogy ezt az ünnepséget azért éppen itt tartották, mert szent helyként tisztelik. Így hát azon melegében megismerked-

hettünk az oszét társadalmi kapcsolatok egyik legfontosabb formájával, az ünnepi étkezéssel, amelyet helyesebb lenne akár szakrális lakomának is nevezni. Ennek rituális rendje igen fontos tényező, amelynek megismerése révén betekínthetünk e kis kaukázusi nép kultúrájába.

Georges Dumezil fent említett tanulmányában így szól erről: „A »gazdagok« és a »harcosok« két családja mellett a harmadik, az »értelmiségieké« igen korlátozott, különös szerepet játszik, szemmel láthatóan nem az ész, hanem az »első funkció« egy nem kevésbé fontos jegyét képviseli. Náluk tartják meg a nártok közös nagy ivászatait, melyeken valamennyi család részt vesz.

Emlékszünk rá, milyen megjegyzést fűz Quintus Curtius a régi szkíták serleg-talizmánjához: *patera cum iisdem (vagyis amicis) uinum diis libamus.* (Azaz: midőn ugyanazoknak az isteneknek áldozunk kehelyben bort.) Számára, vagy inkább azok számára, akiktől az elbeszélést átvette, ebben foglalható össze az »első funkció«, szemben a földművelésből származó gazdagsággal és háborúzással. Mai nap is ebben éri el tetőpontját az oszétok vallási tevékenysége, mert ezek a lakomák a közösségi és magánvállalás legfőbb eseményei. A kuvd szó, amely náluk az ünnepi lakomát jelenti, a kuvyn »imádkozni« igéből származik. Az összejövetel mindig azzal kezdődik, hogy imádkoznak ahhoz a szellemhez (vagy szenthez), akinek az ünnepét ülik, és áldozatot mutatnak be neki. Az imát és az áldozatot a közösség legöregebb tagjai végzik. Az ünneplők vidám, pantagrueli lakomája csak azután veszi kezdetét, hogy a legöregebb jelenlévő férfi átnyújtja a legfiatalabbnak az első serleget és az első falatot (kuvaeggagnak nevezik, ugyancsak a fenti tőből származik).”

A fentiekhez hozzá kell tenni, hogy bár a lakomák rituáléját a legöregebb férfiak irányítják, de már Ammianus Marcellinus is feljegyezte, hogy a régi időkben a harcias alánok egyáltalán nem voltak elnézőek az öregség tényével: „Azt az élvezetet, amelyet a nyugodt, békés elmék a pihenésben lelnek, ők a veszélyekben és a háborúban találják meg. Azt tekintik boldognak, aki harcban veszti életét. Ellenben azt, aki megvárja öregkorát (senescentes), vagy bal eset következtében távozik e világból, elkorcsosult és gyáva embernek tartják, s durván kigúnyolják.”

Hatvanhét éves vagyok, s mondhatom: nagy szerencse, hogy ez a szokás mára kiment a divatból, mert a derék oszétok – amint azt többen is leírják –

nemcsak kigúnyolták az öregeket, hanem tevőlegesen is gondoskodtak arról, hogy még öregebbek már ne legyenek. Ugyanakkor Georges Dumezilnek az 1930-as években publikált írásaival egybevágunk azok a tapasztalataim, amelyeket az ilyesfajta lakomákról nyolcvanegynéhány évvel később, az előző utamon szereztem.

A lakoma gazdagon terített, hosszú asztalának egyik rövid, egyszemélyes oldalán – az asztalfőn – az a személy ül, aki az étkezés házigazdája, az egész szertartás levezenylője, s aki többnyire tekintélyes személy. Őt a grúzok „tamadának” (korelnök) nevezik, de – ismerve az oszétok ellenszenvét a grúzok iránt – itt ezt a kifejezést lehetőleg kerülni kell, így a továbbiakban jobb híján családfőként említem, mert ő valójában ezt a szerepet kapja, hiszen a meghívottakat családtagoknak tekintik.

A családfő a lakoma szertartását azzal kezdi, hogy rituális tettet hajt végre. Megigazgatja az elé tett három „pirognak” nevezett, egymásra tett, töltött lepényt. (Ennek semmi köze nincs az oroszok pirog-jához.) Ezek a három világot – az alsót, a középsőt és a felsőt – jelképezik, s megigazításuk azt jelképezi, hogy az ember beleavatkozik az isteni rendbe. Aztán a családfő nyolc részre vágja a háromrétegű pirogot úgy, hogy a kést mindig maga felé húzza.

Ezt követően a résztvevők felállnak, s a családfő egy alánul elmondott, a résztvevőkre és népükre áldást kérő fohással, illetve jókívánságokkal kezdi a szertartást. Egy-egy ilyen alkalommal több fohász is elhangzik. Régen addig nem lehetett inni, amíg a bevezető három fohász, illetve köszöntő tószót el nem hangzott; elsőként az együttlét üdvözlésére, másodikként a barátságra, végül pedig valamelyik kiemelkedő vendégre. De később elhangzik az úgynevezett „barkat” is, amelyben bőséget kérnek a jelenlévőkre, egy másik az útra kelő vándorokra kér áldást, végül az egyik utolsó az úgynevezett „küszöbök áldása”. Az egyes kívánságokat a résztvevők egy-egy ámennel nyomatékosítják.

A fohászokat elsősorban Szent Györgyhöz, a vándorok, a férfiak és a harcosok védelmezőjéhez intézik, akinek az utak mentén több szentélye is van, ahol az elhaladók megállnak imádkozni, s áldást kérnek tőle az útjukra, majd egy-egy pénzermét hagynak ott.

Ez a szokás máig él. Szent György alán nevét – Uasztürdzsit – nő nem ejtheti ki. Erre tolmácsunkat – Dr. Lebovics Viktóriát (a továbbiakban: Viki) –

külön figyelmeztették is. Az oszét asszonyok Uasztürdzsit – akinek háború esetén egyre erősödik a kultusza – csak a „férfiak istene”-ként emlegetik.

Az étkezési szertartás kezdeteként a családfő eszik egy falatot a pirogból és az asztalra készített hatalmas darab főtt marhahúsból, majd fenéig üríti arakkal (ez egy gyenge, huszonegynéhány fokos, megmelegített pálinka-féle), vodkával, kvással (ez egy kovással erjesztett, édeskés, gyenge barna sör), vagy más szeszes itallal teli poharát, illetve korsaját.

Ezt követően a lakoma legfiatalabb résztvevőjének is tör egy falat pirogot, vesz egy kis darab főtt húst, amit az illető szájába tesz, és megkínálja egy korty itallal is, hogy tanúja és továbbvivője legyen a hagyománynak.

Az ülésrend igen szigorú, mert a családfőhöz közel a legtekintélyesebb, legidősebb férfiak ülnek, s az asztal vége felé közeledve következnek csak a nők és a fiatalok. Én egy alkalommal elhagytam a helyemet, hogy az asztal vége felé ültetett fiatal barátommal szót váltsak, ám ezért igen szigorú megrovást, és egy pohár arak megivására kötelező megrovást kaptam a családfőtől, aki ez alkalommal nem volt más, mint Oszétia miniszterelnök-helyettese.

„Nálunk (csak az asztalnál?) nincs demokrácia” – mondta szigorúan, majd hozzátette: „Nálunk rend van.”

Azt hiszem, igen fontos tanításban részesültem ekkor.

Aztán az első köszöntő után elkezdődhet az étkezés, amely nem kis feladatot ró a vendégekre, mert az asztal főtt marhahústól, főtt és sült birkahústól, esetleg sült sertéshústól, sasliktól, rántott és füstölt pisztrángtól, lazactól, tokhaltól, ráktól, kaviártól, sült és töltött gombáktól, sajtoktól, vajtól, túrótól, kefiről és egyéb tejtermékektől, hagymától, fokhagymától és havasi hagymától, savanyított uborkától, paradicsomtól és céklától, továbbá salátáktól, krémektől, gyümölcsöktől és az édességek garmadájától szokott roskadozni.

Itt – a csaknem háromezer méteres magasságban megrendezett lakomán – a családfő előtt egy feketére szenesedett birkafej díszelgett, amelyre fokozódó rémülettel néztem, mert – küldöttségünk legidősebb tagja lévén – közvetlenül a családfő mellett kaptam helyet, s ha megkínáltak volna annak valamelyik alkatrészével, hát nem tudtam volna kitérni előle.

Többnyire a hely házigazdája járkal körbe, s még ha nem is kér az ember, oda-odatesz az ember

tányérjára egy-egy nagydarab főtt húst. Egyébként nem kell mindent elfogyasztani, mert ha egy kis ideig érintetlenül hagyjuk tányérunkat, ugyancsak ő az, aki elveszi azt a maradékkal együtt, s egy tiszta tányért tesz helyette elének.

A családfő aztán a mellette ülő, legtekintélyesebb embert szólítja meg, úgy, hogy feldicsérve be is mutatja, s felkéri, hogy mondjon egy tósztot. Annak fel kell állnia, majd miután elmondta beszédét, ki kell ürítenie poharát, s a többiek – néha felállva – koccintanak és isznak vele. Az ivásnak külön játékszabályai vannak. Senki nem tölthet önmagának, hanem lehetőleg egy idősebb vagy rangban felette álló poharát kell folyamatosan szemmel tartania, hogy az soha ne legyen üres. Az arakot tartalmazó üveget bal kézben tartva, a jobb kézben lévő pohárba kell tölteni. Addig a fiatalabb vagy alacsonyabb rangú személy nem ihat, amíg a mellette, az asztalfőhöz közelebb ülő – ezért öregebb, vagy magasabb rangú – vendég ki nem ürítette a poharát. Az udvariasság azt kívánja, hogy minél lejjebb koccintsuk poharunkat a másikéhoz, különösen akkor, ha az rangban vagy életkorban fölöttünk áll. Ebből néha kissé komikus mutatványok születnek.

Valószínűleg régen minden beszéd után fenékgig ürítették a poharat – ezt követelte az egykori, és néha még ma is használt ivótülok, amelyet csak üresen lehetett az asztalra tenni –, de ma már megváltoztak a szokások. A poharat nem szabad mindig fenékgig üríteni, ez csak akkor kötelező, ha konkrétan valakinek az egészségére, családjára vagy az érdemeire emelik. Nem is lenne célszerű minden poharat kiinni, hisz a nagyobb lakomákon néha tíz-tizenöt beszéd is elhangzik, s a berúgás a legnagyobb szegény, ami egy ilyen alkalommal oszét embert érhet. Márpedig a szegényben maradt ember többé nem jelenhet meg az ilyen lakomákon.

Természetesen csak a családfő felhívására mondhat valaki tósztot, ám neki joga van megtisztelni azal is valakit, hogy soron kívül szólítja fel beszédre. Ez – vendéglátóink elmondása szerint – minden díjnál és kitüntetésnél többet jelent. Nem dicsekvésként mondom (dehogynem!), de engem már ért ilyen megtiszteltetés.

De térjünk vissza megérkezésünk napjához!

A lakoma résztvevői közt ott volt egy fiatal zenész – David Batagaty – is, aki a kedvünkért egy archaikus pengető hangszeren játszott, s akivel korábban már nagy örömmel üdvözlöttük egymást, mert előző

utunkon is maradandó élményt szerzett nekünk, amikor társaival énekelt. Most egy öt nap múlva lezajló eseményre hívta fel a figyelmünket, amely – szerinte – nagyon fog tetszeni nekünk. Úgy is lett! De erről majd később.

Már este volt, amikor megérkeztünk Vlagyikavkazba, ahol az ugyanilyen nevű szállodában kaptunk szállást. Miután immár huszonkilenc órája nem aludtam, halálos fáradtsággal hanyatlottam ágyba, ám nemsokára egy müezzín hangja riasztott. Eszembe jutott, hogy szállodánk közelében egy 1908-ban épült szunnita mecset van, ahová – dacára annak, hogy kívül-belül pompás látványt nyújt – a múltkor nem invitáltak minket. (Ez alkalommal is így történt.) Egyébként Észak-Oszétia lakosságának csak a 4%-a muzulmán, ám ennél különösebb adat az, hogy a Kaukázusban itt a legmagasabb a száma az ősi pogány hit(ek?) követőinek.

VIII. 3.

Másnap reggel, kipihenten ébredve, városnézésre indultunk, miközben Safi kamerája forgott. Ezt követően a Koszta Hetagurov Állami Egyetemen található Történeti Múzeumban találkoztunk az előző alkalommal megismert Ruszlán Bzarov történészprofesszorral, akivel interjút készítettem népük történelmi múltjáról, illetve a szkíta–szarmata–alán–jász–magyar rokonságról. Itt találkoztunk az előző nap megismert Leonyid Baszhanovval és az orosz Kulturális Minisztérium más képviselőivel is.

Nézegetve egy pikkelyes vértet és hosszú lándzsát viselő alán harcos életnagyságú bábuját, óhatatlanul eszembe jutott, hogy Gárdonyi Géza *A láthatatlan ember* című művében miként festi le a katalaunumi csatához gyülekező alánokat: „Már ősszel megérkeztek az északi alánok. Hosszú lándzsájukkal úgy jöttek, mint valami nádrengeteg. Királyuk egy zömök, villogó szemű ember. Öregecske, de tüzről pattant. A népe azonban nem zömök, többnyire szálás, hosszúnyakú, ívelt szemöldökű ember. Jöttek nagy zengéssel-bongással.” De a jászokról is megemlékezik ugyanitt: „Azután a legközelebb lakó jász nép se-regelt be, az alánok idevaló raja. Már nem is külön nép, mert rég beolvadt a hunokba, csak a ruhájában különbözik: csontlemezekből faragott pikkelyruhát viselnek a harcban. A lovukat is tetőtől talpig olyanal fődik. A pikkelyt durva vászonra varrják, s olyanok, mintha emberré vált halak volnának. De szép fajta nép: barna és holdas szemöldökű, hosszúnyakú.

Mind szálás. Nyilazásban első a világ minden népe között.”

Gárdonyi, akinek adatai többnyire történeti kutatásokon alapultak, a Tisza mellett gyülekező jász harcosok tömegét egyébként ötvenezer főre becsülte, ami – tekintve a kort (Krisztus után 451) – elképesztően erős haderőnek tűnik.

A múzeum gyűjteményében természetesen a klaszszikus alán férfiviseletet is alkalmunk volt tanulmányozni. Ez báránybőr kucsmából és köpenyből, alatta pedig fél lábszárig érő kaftánból áll, amelynek mellrészén az elöltöltős puskákhoz használt lőportartó kapszulák sorjázna, s derekát ezüst csattal és csüngőkkel díszített öv (ilyen volt az avaroknak, sőt a honfoglaló magyarok rangosabbjainak is) fogja össze, amelyben ott van az elmaradhatatlan tör is, s természetesen a hosszú csövű, elöltöltős puska sem hiányozhat a harcos kezéből.

A jellegzetes alán törrel kapcsolatban végre logikus magyarázatot kaptam arra nézve, hogy mire vezethető vissza az ajándékozott késért vagy törért kötelezően adott pénzbeli megváltás, ami ugyan nálunk is ismert szokás, de eredete homályba vész. Az alánoszetok úgy tartják ugyanis, hogy erre azért van szükség, mert ha azzal a késsel a megajándékozott megölne valakit, akkor a jogos vérbosszú ne érintse a kés ajándékozóját, mondván: neki semmi köze nincs a dologhoz, hisz nem ilyen célból adta a kést, hanem pénzért adta csak el. A tör egyébként kultikus tárgy az oszétoknál, amely családon belül apáról fiúra szállt, s az esküvői szertartás során a menyasszony adta rá vőlegényére.

Szó, ami szó: a régészeti leletektől kezdve egészen a mai, hétköznapi megnyilvánulásokig minden arról árulkodik, hogy ez a kaukázusi katonanép egész történelme során harcolt. Régi feljegyzések szerint a világhódító mongolok az alánokat becsülték harcosokként a legtöbbré. Sokat mondó az is, hogy a múlt század végén, az akkor alig százharmincezer lelket számláló kis népből több mint négyezer ember szolgált a cári hadseregben. Ők képezték a cári testőrséget is, s innen ered máig tartó, hagyományos oroszbarátságuk.

Délután elindultunk a hegyekbe, de útközben megálltunk, hogy vásároljunk néhány torzonborz, kifelé fordított birkabőrrel készült kucsmát. Én még – tiltott jelképek ellenére – két nemezfejedőt is vettem. Az egyik egy fülvédős orosz sapka, homlokán a CCCP felirattal, vörös csillaggal és sarló-kalapáccsal,

a másik meg egy olyan csúcsos fejedő, amelyet a tízes években a vörös katonák viseltek, homlokrészén természetesen ott díszelg a vörös csillag. Ilyen tárgyakat sem árulnak sok helyen a világban. Mindenesetre Oszétiában jól érezhető az egykori Szovjetunió iránti nosztalgia.

Néhány kilométer megtétele után Tamiszknál álltunk meg egy szent helynél, hogy szemügyre vegyük Szent Györgynek – azaz Uasztürdzsinek –, a vándorok védelmezőjének mehökkentően monumentális és szokatlan elhelyezésű szobrát. A fémlemezekből hegesztett, körülbelül 6 × 8 méteres szobor körülbelül huszonöt-harminc méter magasságban szinte kiugrani látszik egy sziklaszirtból, s egy bajszos, szakállas, lobogó köpenyű, sólyomszárnyas sisakot viselő harcost ábrázol ugró lovon, amelyik egy sárkányt gyűr maga alá. Az ábrázolat bizony nem nagyon hajaz a mi Szent György-képünkre. A félelmetes magasságban lévő, plasztikailag ugyan némi kívánnivalót maga után hagyó, ám bravúros technikai elkészültséget igénylő kompozíciót 1995-ben készítette N. V. Hobov szobrászművész.

Néhány kilométerrel odébb az út mentén egy friss vizű forrás fakad, amelynek vizét „a halál vizének” nevezik, s amelyből éppúgy kötelező inni, mint Ala-gir fölött abból a forrásból, amely pedig „az élet vize”.

Észak-Oszétia kaukázusi részének egyik legfeltűnőbb látványa a hegyek közt a terméskövekből épített bástyák, azaz tornyok sokasága. Régen a bástya minden oszét család elengedhetetlen építménye volt. Voltak lakó, harci és védő őrbástyák. Ezek mészhabarccsal kötött faragatlan terméskövekből épültek, s három-hétszintesek lehettek.

A magasabb bástyák – illetve tornyok – megfigyelőhelyekként funkcionáltak, ahonnan egy másik tornyba füst-, vagy egyéb jelzéseket lehetett leadni. A családi bástyák, illetve lakótornyok háromszintesek voltak, amelyekben az állatok voltak a földszinten, fölöttük a lakóter húzódott, a legfelső szint pedig a megfigyelőhelyként működött.

Dargavsz faluban egy szovjet hősi emlékművel és egy Sztálin mellszoborral találkoztunk, amelyet legutóbbi ittjártunkkor két idős asszony éppen újraranyozott.

Itt, a közelben, a Kurtatini-szorosban van a „halottak városa” is, amely mára a Világörökség része lett, s amelynek kedvéért idejöttünk.

Észak-Oszétiában háromféle kriptás temetkezés fordul elő: a föld alatti, a félig földbe mélyített és a föld

feletti. Utóbbiak többnyire egyszintesek, de ritkán két-háromszintesek is előfordulnak. Ezen a helyen, a hegyoldalban, egy megfigyelőtorony alatt nyolevan-nál is több kis házacskának tűnő kőépítmény látható, amelyek oldalán kicsiny, négyzetes nyílások vannak, s tetejüket vízszintesen berakott cserépsorok fedik. Ezek föld feletti kripták, amelyekben ma is jól láthatóak az emberi maradványok: csontok, koponyák, de a nem túl régi halottaknál még a cipő- és ruhamaradványok is. Persze, ilyen magasságban már a bomlási folyamatok is mások, mint kisebb tengerszint feletti magasságon.

Állítólag nemcsak a haldoklókat hozták fel ide, de a beteg emberek – például járványok idején – maguktól feküdtek be örök nyughelyükre. Különös, háborzongató látvány lenne mindez, de az itt már csak gyér növényzettel borított sziklás táj is valami időntúlíságot sugall, amely valahogy megnyugtatja az embert; igen, ez itt a helyén van.

Ezen az estén Madina Atajeva, a képzőművészeti egyetemet végzett kulturális miniszterhelyettes asszony adott fogadást a tiszteletünkre, amelyen részt vett három festőművész barátunk: Shalva Bedojev, az Orosz Művészeti Akadémia déli tagozatának elnökségi tagja, a Koszta Hetagurov Állami Egyetem Művészeti Tanszékének vezetője; állandó útítársunk, Oleg Baszajev, ugyanennek az akadémiának a levelező tagja és a fent említett egyetem ugyanezen tanszékének helyettes vezetője; továbbá Vagyim Puhajev is.

VIII. 4.

Másnap délelőtt meglátogattuk a beszláni tragédia helyszínét, az események óta kegyhelyként működő kiégett, romos iskolát és az „angyalok városát” is. Részvétünket kinyilvánítandó, mindkét helyen elhelyeztük az emlékezés virágait.

A beszláni iskola látványa döbbenetes volt: a kiégett tetőszerkezet, a kormos falakon felhólyagzott olajfesték, az elszenesedett bordásfal – hiszen a tűszokat itt, a tornateremben zsúfolták össze –, a falban tátongó, kibontott lyuk, a falakat borító, emlékező feliratok, a halott gyermekek és pedagógusok portréi. Meg azok a tárgyak, amelyeket a hozzátartozók és a többi résztvénytílvánító idehozott: ásványvizes palackok, színes plüssállatok, fényképek, szentképek, zászlók, virágok, koszorúk, és még ki tudja, mi minden.

Néma csendben, valami különös lelkiismeret-furdalással dolgoztunk. Safi forgatott, mi, többiek meg fotóztunk. Magam itthon úgy döntöttem, hogy az itt

készült fotóimból tizenháromat (a szám egyébként véletlenül alakult így, már ha egyáltalán vannak véletlenek!) kinagyíttatok, és szándékomban áll kiállítani is őket. Mementóként!

Ha egy nappal korábban úgy véltem, hogy az a nekropolisz a hegyekben valahogy méltó nyughely, úgy most ennek az ellenkezőjét érzem: mindez, amit itt látunk, nemcsak elfogadhatatlan, hanem egyszerűen hihetetlen is. Túllép az emberi képzelőerő határain.

VIII. 5.

Másnap reggel Vikivel, Sárba Katalinnal (továbbiakban: Kati) és Safival meglátogattunk egy piacot, ahol elkápráztatott bennünket az ott árusított fűszerek, savanyúságok és halak bősége. Számomra azonban a legnagyobb élmény egy kifüggesztett, idei (!) naptár volt Sztálin portréjával.

Délelőtt ismét a hegyekbe indultunk. Terveim szerint egy Alagir közelében lévő női kolostorban és az itt élő apácák által üzemeltetett árvaházban szándékoztam forgatni, ahol előző alkalommal igen kedvesen fogadtak. A kolostor főnöknője – egy hihetetlenül eleven, jó humorú, negyvenes éveiben járó nő – pedig kiváló interjúalanynak tűnt.

Ezúttal azonban el kellett könyvelnem az első súlyos kudarcot, amely annál is fájdalmasabban érintett, mert ez lett volna filmünkben az egyik legfontosabb pont. Az történt ugyanis, hogy a főnöknő visszavonult, és senkit nem fogadott, de egy apáca megengedte, hogy forgassunk a fogadóteremben meg a kis templomban, és meglátogathattuk az árvaházat is, ahol egyébként most éppen egyetlen gyermek sem volt.

Jobb híján felvettük a fogadóterem freskóit, amelyek közül az egyik különösen érdekelt. Ez a korai keresztény alának egy csoportját ábrázolta, akik jóval inkább tűntek marcona katonáknak, semmint alázatos hívőknek. Fejüket sisak fedte, a testüket borító páncél felett fekete köpenyt viseltek, s a központi alak kezében tartott kereszt felső szára egy szarvasfejen végződött. A pogány és a keresztény motívum ilyen egybeolvadása számomra igen sokatmondó volt (lásd még Jankovics Marcell *A szarvas könyve* című művét).

Az ortodox kereszténységet – más néven: pravoszláv egyházat, vagy régiesen: óhitűeket – mi helytelenül „görögkeleti” egyháznak is nevezzük, amely meghatározást azonban ők soha nem fogadták el. A keleti keresztény egyházak közül az orosz ortodox egyház az egyik fő irányzat, amelyhez Oszétia ortodox hívői is tartoznak. Hitük szerint egyedülként ők

őrizték meg Krisztus és az apostolok eredeti tanításait, s nem ismerik el azokat a dogmákat, amelyeket az első hét egyetemes zsinat után fogalmaztak meg, továbbá nem ismerik el a pápát sem Krisztus földi helytartójaként. A római katolikus egyház és a pravoszláv egyház között csak akkor enyhült a viszony, amikor VI. Pál pápa és I. Athinagoran konstantinápolyi pátriárka 1965. december 7-én feloldották a kölcsönös kiátkozást.

A kolostor kis templomában két szent ereklyéjét is megcsodálhattunk. Az egyik egy gyönggyel kivarrt bársony tokban lévő kis cipő, amely állítólag évről évre kopik, a másik pedig egy gyönyörű kis szelencébe zárt két, feketére színeződött csont(?)maradvány, amelyen – ki tudja, mióta – állítólag folytonos állapotváltozás látható. Én egészen közelről, mintegy húsz centiméterről vettem szemügyre az ereklyét, amely valóban nedvesnek tűnt, de mást nem láttam rajta. Az apáca, aki az ereklyék misztikus tulajdonságait részletezte, olyan átható, szuggesztív hittel beszélt nekünk minderről, hogy szinte beleborzongtam.

Ez alkalommal tudtam meg azt is, hogy a pravoszlávok keresztjének miért ferde az alsó keresztléce. Azt tudtam, hogy a legfelső, rövid az INRI felirat táblájának stilizált megjelenítése, a hosszabb, középső a Megváltó keresztjének vízszintes szárának, s hogy az alsó a lábtámaszé, de ez vajon miért ferde? Ez – a magyarázat szerint – az elmozdulásával Krisztus szenvedésére utal, de egyúttal az „igazság mérlege” is.

Az ortodox kereszténység hívői háromszori teljes vízbemerüléssel veszik fel a keresztséget, amely a keresztelést komoly – nem egyszer emberpróbáló – szertartássá teszi. Éppen az említett apáca kolostorban láttam egy fényképet arról, hogy egy havas, téli napon a keresztelő pap több száz ember megkeresztelését végzi.

Az előző utunkon az apácafőnöknő és egy fiatalabb apáca kísért minket, amikor egy forráshoz érkeztünk, amelyet nagy tiszteletben tartanak, s a vizét az „élet vizeként” tartják számon. Egy szabadtéren lévő keresztelő medencét is építettek mellé, és amikor ezt megtekintettük, az apácafőnöknő szinte mellesken odaszólt az apácának, hogy mutatná meg: miként kell belemerülni. Ő habozás nélkül lépett a medence peremére, amikor az apácafőnöknő megállította, mondván: nem gondolta komolyan. Nem volt több tizenöt foknál. A jelenet erősen elgondolkodtató bennünket.

Egyébként az apácafőnöknő tekintélyére utalt az is, hogy ugyanezen alkalommal, tőlünk legalább száz méterre két fiatal sportoló futott az erdő szélén, ám amikor észrevették, hogy közeledünk, azonnal visszafordultak, s alázatos főhajtással járultak az apácafőnöknő elé, aki kezét a fejükre téve, megáldotta őket.

Előző alkalommal jártunk a kolostor által fenntartott árvaházban is, ahol még az apácák közös zenélését és egy kisgyermek táncát is élvezhettük, ám most sajnos csak úgy hagytuk ott az apácafőnöknőnek vitt könyvet (tíz embernek vittük ajándékba *A magyar viseletek történetét*, amelyben többek között ott van a jászoké is) és a gyermekeknek szánt Rubik-kockákat, hogy közvetítőre bíztuk azokat.

Ezt követően, egyre jobban behatolva a hegyek közé, a Fiagdom mellett lévő, az istenanya elszenderedéséről elnevezett Uszpenszkij férfikolostort látogattunk meg, ahol egy rokonszenvesen érdekes arcú, hosszú szakállat viselő pap – Stefan atya – fogadott minket, s beszélt a hegyek közt vezető út mellett álló magányos kolostor életéről, majd egyebek mellett megajándékozott bennünket több zacskónyi olyan teával is, amelyet a kolostorban készítenek.

A kolostor bejárata előtti teraszon a fehér–vörös–sárga színű oszét zászló lengett. Amikor – természetesen már itthon – ennek a zászlónak a szimbolikáját kutattam, igen érdekes összefüggésre jöttem rá. Az oszétok szerint a fehér a tisztaságot, a vörös a lovagiaságot és a bátorságot, míg a sárga a gazdagságot, a bőséget szimbolizálja, ám ez egyúttal megfeleltethető az alán–oszét nép három főbb kasztjának (erről beszámolóim elején már írtam) is, amelyeket Dumuzil az „értelmiségnek”, a „harcosoknak” és a „gazdagoknak” nevez.

Ha már az oszét jelképeknél tartunk, meg kell említenem a címerüket is, amelyben egy perzsa leopárd (nem hópárduc – mint azt sokan tudni vélik –, hisz ez az állat itt nem fordul elő!) látható a Kaukázust szimbolizáló hét havas hegycsúc előtt.

Előző látogatásunk alkalmával a Jászok Egyesületének elnökét, Dobos Lászlót és engem fogadott Oszétia miniszterelnöke, Szergej Takojev is, aki egy-egy aranyozott, ötvösművészeti serleggel ajándékozott meg bennünket. Ennek a serlegnek az egyik oldalán ez a címer, míg a másikon a lován száguldó, lobogó köpenyű Uasztürdzsi látható, akinek – szemlátomást kodifikált – ábrázolatán többek között az is különös, hogy – Szent Györggyel ellentétben – sem-

Pravoszláv templom kupolája a Kaukázus csúcsai alatt

miféle fegyver nincs a kezében. Vajon ennek mi lehet a magyarázata?

Út közben, egy rohanó hegyi patak mentén álltunk meg étkezni, egy rendkívül hangulatos szabadtéri fogadóban, ahol frissen sült húsokat és különféle savanyúságokat lehetett rendelni. A hegyek között, Szel helyiség közelében pedig Oleg megmutatta nemzetisége – a Baszajev nemzetség – ősi fészket, amelyet állítólag a VIII–IX. században alapítottak, s amely ma kiterjedt romváros. Egykori erejére a viszonylag sok torony utal.

VIII. 6.

Másnap délelőtt az M. Sz. Tuganov Múzeumban az áprilisi kiállítási anyag válogatására került sor, mert a művekből jó néhányat oszét vendéglátóinknak, barátainknak, illetve egyes intézményeknek ajánlottak fel az alkotóik. Én magam is a kiállításon szereplő három művet hagytam itt, ám, hogy azok kikerüljenek majd, annak eldöntését Tóth Norbertre bízom.

Ez jó alkalom volt arra is, hogy a M. Sz. Tuganov Múzeum impozáns, szecessziós-eklektikus emeleti termében Safi felvegyen néhány snittet, de ennél sokkal fontosabb elképzelésemet is sikerült valóra váltania, ami az egyik földszinti teremben lévő monumentális – 265 × 500 centiméteres – festmény megörökítését célozta. A mű – amely 1950 és 1952 között készült – alkotója a múzeum névadója: M. Sz. Tuganov (1878–1958) volt, s a festmény a nárt eposz szereplőit jeleníti meg féktelen mulatozás közben. A főalak egy sisakos, páncélos harcos, kezében két karddal táncol egy kosfejű díszített áldozati üstön. Az oszét férfiak táncát előző alkalommal már volt alkalmunk megcsodálni a színházban, s akkor is rácsodálkoztam arra,

hogy – éppúgy, mint a festményen látható alak – spiccelve teszik meg lassabb táncmozdulataikat.

A főalak mögött és alatt számtalan mulatozó figurát zsúfolt össze a művész: tűz körül körtáncot járó harcosokat, zenészeket, egy sörfőző üstből merítő férfit, kupában sört hozó nőalakot, italozókat és számtalan – a tűz fényében vöröslő, nevető, vagy egyenesen röhögő – szakállas férfiarcot. A mű alkotója szemlátomást nem volt egy Benczúr Gyula, de a kép olyan vadságot sugall, s olyannyira megidézi e harcias nép múltját, hogy feltétlenül helyet kell kapnia készülő filmünkben. Safi kamerája előtt a műről a múzeum egyik munkatársa – Fatima Szantijeva – beszélt hosszan.

Ezt követően az egyetem rendkívül rokonszenves rektora – Szozanov Valerij Gavrilovics professzor – fogadott minket, akinek Decsi Ilona egyik művét ajándékoztuk, majd vezetőnkkel, Oleg Baszajev festőművésszel készítettünk riportot egyetemi szobájában, hisz mint fentebb már említettem, ő itt, a képzőművészeti tanszéken tanít. Mint jó tanár, Oleg ahhoz is ragaszkodott, hogy hallgatóinak azon műveit is felvegyük, amelyek az aulában voltak kiállítva.

VIII. 7.

Másnap reggel Vikivel, Katival és Safival ismét egy piacot vettünk célba, ahol előző utunkon jártunk már, s ahol emlékezetes élményem maradt, hogy egy hentesnél sült húsokkal és italokkal vendégeltek meg bennünket, amikor fény derült magyarságunkra. Ugyanakkor a piac bejáratánál történt fémdektoros ellenőrzés és csomagvizsgálat Tóth Norbert azon korábbi információját is eszünkbe juttatta, hogy Vlagyikavkazt a világ legveszélyesebb városai között tartják nyilván.

Most sem volt másként, s amikor Safi aziránt érdeklődött, hogy forgathat-e a piacon, úgy néztek rá, mintha pisztollyal akart volna felszállni egy repülőgépre. Aztán némi huzavona után odahívták a biztonsági őrök főnökét, aki, miután megtudta, hogy magyarok vagyunk, azt mondta: az ő kíséretében forgathatunk. Így gyönyörű képek készültek az édeségek, fűszerek és savanyúságok színes halmairól, meg arról, hogy a két lány hogyan kóstol végig mindent. Ám ami szinte megrendítő volt: amikor elbúcsúztunk kísérőnkől, ő felajánlotta nekünk a dácsáját, ahol szívesen vendégül látna bennünket, s csak azt kérte, hogy Magyarországról küldjünk neki valami olyan könyvet, amely a jászokról szól.

Dél előtt csapatunk kettévált, mert Kati és Norbert a kiállítás anyagát csomagolták, mi pedig Gulyás Gyulával, Safival, és Oleggel elindultunk a hegyekbe, hogy megnézzük Észak- és Dél-Oszétia határát. Napsütéses időben, csodálatos hegyek között jutottunk el a határig, ahol Safi nyugodtan leforgathatta, amint a határsorompóra támaszkodva megálllok.

A határ előtt néhány száz méternyire találtunk egy vendéglőt, amelynek reklámtábláján az állt, hogy itt saslikot is lehet kapni. Nosza, be is tértünk a kis, elfüggönyözhető szeparéból álló különös vendéglőbe, és saslikot kértünk. Az ugyan nincs – közölték –, de sült sertésarjót tudnak készíteni, és salátát meg házi sört is adnak mellé. Ha lúd, hát legyen kövér! – felkiáltással vodkát is kértünk, amire azt a választ kaptuk, hogy most éppen alkoholtilalom van (az erdélyiek is úgy tudják, hogy a sör nem alkohol), ezért azt nem adhatnak. Grúz sofőrünk (Észak-Oszétia lakosságának 1,5%-a grúz, ami azért különös, mert a grúzok és az oszétok között kifejezetten ellenséges a viszony) ekkor rejtélyes arccal eltűnt, s egy negyed óra múlva egy literes üveg vodkával tért vissza, amelyet büszkén tett le az asztal közepére.

És az alkoholtilalom? Dugjuk már el ezt az üveget, mert mindjárt meglátják! – mondtam riadtan, mire Oleg és a grúz megnyugtattak, mondván: az alkoholtilalom csak az árusításra vonatkozik, a magunkkal hozott italt bárhol megihatjuk. Különös játékszabály!

Visszafelé Koszta Hetagurov (1859–1906) monumentális szobra mellett álltunk meg. Róla – akit általában csak „Kosztá”-nak neveznek – feltétlenül meg kell emlékezni, mert Oszétia legnevezetesebb történelmi személyiségéről van szó. Festőművésznak indult, de ő lett a nemzeti nyelv, a költészet, a színházi élet megteremtője és a nemzeti hagyományok gyűjtője, őrzője. Lépten-nyomon látható ábrázolatai is a hagyományos öltözetet viseli törrel, puskával, ami nyilván csak a mi szemünkben tűnik furcsának egy költő esetében.

Este azon a szabadtéri, spontán szerveződött ünnepségen vettünk részt, amelyre megérkezésünk napján hívott meg fiatal zenész barátunk: David Batagaty. Egyedülálló élmény volt hallani azt a többszólamú, gregoriánra emlékeztető kóruséneklést, amely olyan méltóságteljesen hangzott a mintegy kéttucatnyi fiatal férfi torkából, mintha maguk a Kaukázus hegyei szólaltak volna meg. Ennél még különösebb volt látni azt a hagyományos táncot, amelyben a fiatal nők olyan lassú, méltóságteljes mozgással siklottak, hogy

A „halottak városa” a Kurtatini szorosban

a lépéseiket sem lehetett érzékelni, csak a kezük lassú mozdulatai utaltak táncra, míg a férfiak lábujjhegyre emelkedve vezették hölgyeiket, hogy aztán elszakadva tőlük, vad ugrásokkal és pörgésekkel táncolják őket körbe. Ez a tánc mindent elmondott nekem az oszét nő és férfi kapcsolatáról.

De az is eszembe jutott, amit egy zenész barátunk – Both Miklós – tapasztalt, amikor az itteni fiatal zenészekkel megismerkedett, akik először valamiféle „beavatási szertartásnak” vetették alá: mezítláb kellett az erdőben haladnia egy titkos hely felé, s egy jéghideg patakon is át kellett gázolnia – az április a hegyekben még meglehetősen hideg –, hogy egyáltalán szóba álljanak vele. Aztán a későbbi beszélgetések során azon ámul el, hogy ezek a huszoneves fiatalok lélekben arra is fel vannak készülve, hogy bármikor meghaljanak a hazájukért.

Miközben néztem ezeket az oszét fiatalokat – akik éppúgy öltözködnek, és hétköznapjaikon nyilván úgy is viselkednek, mint a mi fiataljaink –, arra gondoltam, hogy mennyire igaza van Tóth Norbertnek, aki azt mondta: ők azzal a lelkiállattal élnek, mint egykor, a lovagkorban az ifjak. Rettenthetetlen harcosok, de kifinomult és érzelmes táncosok meg zenészek. Mindehhez hozzá kell még tennem, hogy állítólag nem is számít valamire való fiatalembernek az, aki (férfi?) felmenőit nem tudja tizenkét generációra (!) visszamenőleg felsorolni.

Az este folyamán még lehetőségünk nyílt találkozni az oszét származású Zoszima atyával, a vlagyikavkazi és mahacskalai főpappal, aki véletlenül éppen itt celebrált egy szertartást. Oleg nagyon sürgetett bennünket, mondván: Zoszima atya már indulni készül. Nosza, fogtunk két taxit, és száguldottunk a helyszínre. Hála istennek Viki, Safi meg én ültünk egy

Uasztürdzsinek, „a férfiak istenének” monumentális szobra Tamiszknál

taxiban, mert a többieket egy félreértés folytán más-hová vitte a sofőrjük. Mi azonban még éppen elértük a pátriárkát, akinek fél lába már az autójában volt. Egy rövid utcai beszélgetés során népeink barátságáról és Jézus Krisztusban közös hitünkéről biztosítottuk egymást, amely dialógust Safi kamerája rögzítette.

Ezt követően Madina Alajeva képzőművésznő hívott meg bennünket magához, aki rendszeresen jár Magyarországra, s háza is van valahol Zala megyében. Katalin és Norberttel azon melegében meg is állapodtak abban, hogy székesfehérvári kiállítótermükben a Forrás Művészeti Galéria kiállítást rendez neki.

VIII. 8.

Oleg a másnap délelőtti programot Tóth Norbert kedvéért szervezte meg, aki úgy vélte, hogy készülő filmünkhöz elengedhetetlen egy alán és egy magyar lovas együttes poroszkálásának és vágójának látványa. Fel is készült az akcióra, mert bő szájú fehér inget, fekete sújtásos szürke mellényt, fél-lábszárig érő, bő, fekete gatyát és lovaglósizmát is hozott magával. Ezek után persze nem tagadhattuk meg a kívánságát.

Oleg egy városszéli lovardában megszervezett mindent, és némi huzavona után (a lovaknak volt egymással valami elintézetlen ügyük) a délelőtti folyamán meg is született a néhány perces felvétel Norbert és egy fehér kucsmába és vörös kaftánba öltözött alán fiatalember együttes lovaglásáról. Amikor aztán a lovarda tulajdonosa megtudta, hogy magyarok vagyunk, egy fillért sem fogadott el tőlünk a segítségért.

Ugyanitt Gulyás Gyula készített velem Oszétiáról egy riportot (hogyan kerültem ide, mik voltak a tapasztalataim stb.), majd ebéd után Vagyim Puhajevet látogattuk meg a műtermében, hogy vele meg én készítsek riportot.

Vagyim Puhajev a három képzőművész barátunk közül (gyengébbek kedvéért: a másik kettő Shalva Bedojev és Oleg Baszajev) a legfiatalabb, de korábbi képeinek tanúbizonyysága szerint a leghagyományosabb felfogású ember, akinek festészete azonban – talán éppen ezért? – renkívül érdekes.

Még ezen a napon készítettünk riportot Temina Tuajeva filmrendezőnővel is, aki az alánok történelméről, Arthur király kardjáról (a kőbe zárt kard motívuma az oszét eposzokból is ismert), a magyarországi jászokokról és *Beszlán polgárai* címmel a beszláni tragédiáról is készített dokumentumfilmet, s akinek személyesen adhattam át ajándékomat: az egyik képet, amely korábban az itteni kiállításunkon is szerepelt.

Már késő este volt, amikor Shalva Bedojev festőművész meghívásának eleget téve, részt vettünk azon a búcsúvacsorán, ahol vele és Oleggel együtt csak nyolcan voltunk, s így olyan témákat is megbeszélhettünk, amelyekről korábban nem eshetett szó. Talán már éjszaka két óra is volt, amikor azzal a benyomással váltunk el egymástól, hogy egy rendkívül kulturált, okos és mélyen érző emberrel tölthettük ezt az estét.

VIII. 9.

Az utolsó, Vlagyikavkazban töltött napunk délelőttje csomagolással, városnézéssel, ajándékvásárlással és fényképezéssel, illetve forgatással telt. Vikivel elindultunk a főutcán lévő ajándékboltba, amelyről tudtuk, hogy tíz órakor nyit, de bizony a mondott időben, és azután még negyed órával is zárva volt. Egy kicsit elbizonytalanodtunk, s miután szombat volt, azt hittük, hogy aznap talán már nem is nyit ki. Aztán vagy öt-tíz perc múlva felfigyeltünk egy bolt előtt ténfergő fiatal nőre, akitől megkérdeztük, hogy kinyit-e aznap a bolt, amire a következő meglepő választ adta: igen, kinyit a bolt, de az itt dolgozók nyilván késnek egy „kicsit”, amúgy pedig ő is itt dolgozik, és ha gondoljuk, bevisz minket hátul, az udvaron keresztül. Ez is Oszétia!

Végül megvettük az ajándékokat – én természetesen két oszét tört is vásároltam (előző alkalommal már magamnak is vettem egyet) –, Safi még felvett néhány városképet, aztán elindultunk haza, ami már nem volt olyan szörnyű út, mint idefelé, mert még aznap este tíz óra után landolt a gépünk Ferihegyen.